

FILOZOFIJSKO NASTOJANJE ALBERTA BAZALE

LJERKA SCHIFFLER
(Zagreb)

UDK 1(091):Bazala
Izvorni znanstveni članak
primljen: 2.6.1988.

Među značajnim ličnostima naše kulturne povijesti i filozofije jest *Albert Bazala*, mislilac koji još nema svog sintetičkog prikaza, kao što ni njegovo djelo i djelovanje nemaju globalne ocjene. Jednako tako očituje se nedostatak cjelovitog kritičkog, objektivnog uz svu složenost kulturno-povijesne zbilje i idejno-teorijsku heterogenost početka stoljeća kojemu je A. Bazala bio sudionikom i suputnikom.¹

Ne pripadamo generaciji s osobnim živim sjećanjem na samog Bazalu, nju pak onih koji su prosljedili neko od njegovih učenja, gledišta ili krugova problema, ili kao neposredni nasljedovateli, ili posredno produžili neke od njegovih inicijativa. Mislimo ovdje na niz imena, književnih historičara, književnika, filozofa, filologa, lingvиста, leksikografa, psihologa, publicista, prevodilaca, prosvjetnih zaslužnika. Spomenimo tek neka imena osoba – istaknutih stručnjaka, koji su od 1900. obranili doktorske dizertacije kod Bazale: *J. Bađalić, M. Brida, Z. Bujas, A. Ciliga, A. Cividini, M.N. Durić, E. Ebenspanger, I. Esih, V. Filipović, F. Jelašić, B. Jurišić, K. Krstić, J. Makanec, S. Pataki, M. Petras, P. Vuk-Pavlović, F. Popp, J. Rohrbacher, I. Rossi, V. Rotkvić, M. Schneider, P. Slankamenac, Z. Smrekar, M. Tkalčić, Z. Vernić* – na različitim područjima društvenih znanosti – filozofiji, psihologiji, religiji, kulturnoj povijesti, pedagogiji, književnosti, umjetnosti

Stoga će osobno čitanje A. Bazale, s obzirom na potreban pristup, kronologijski, tematološki, i historiološki, tek fragmentarno istaknuti jedan, po našem mišljenju, od ključnih momenata njegove misli, a koji nam se ukazuje kao središnje mjesto mišljenja uopće.

Filozof mora od sebe, kaže *H. Taine*, napraviti dva dijela: čovjeka života i čovjeka praktičnog djelovanja. Prvoga filozof mora ostaviti pred vratima, a drugi, kao instrument viđenja i rasudbe, analize i promatranja, pristupačan je jedino filozofu.

Kako nam je u perspektivi promišljanja povijesno-filozofijskog značenja Alberta Bazale, njegove ne samo stvaralačke – filozofske (djelo), nego i društveno-kulturne,

¹U svojoj knjizi, *Estetika u Hrvata*, Zagreb 1986, s. 171, *Z. Posavac* napominje u tom smislu: »Cijeli kompleks zbivanja nije do danas, nigdje integralno i nepristrano osvijetljen sa svih potrebnih strana, ni u prikazu u svim konsekvencijama, a koje su sezale do prvoga svjetskog rata i dalje«.

djelatnosti (s obzirom na nemalenu listu njegovih funkcija), ponajprije do toga da razložimo upravo onu dimenziju njegove misli kojom je pogodio signaturu duha vremena, kao *nastojanje*, a tu je moguće rekognoscirati književnopovijesno i historio-grafski, misao koju Bazala sam izgrađuje i dokazuje spekulativno, ali i djelatno kao filozofijsko nastojanje.²

Uloga filozofije više je no *studium sapientiae*. *Universitas scientiarum* osnova je filozofije. Znanstveni rad o kom Bazala govori u mnogim prilikama u svojim govorima u Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti, te u funkciji koju znanost ima u izgradnji pojedinca, a potom i u životu naroda, u svemu mu je povod za afirmaciju ideje humaniteta. Naučni duh kao osnova vođenja kulturne politike i nacionalna zadaća znanosti,³ kako su kao temelji ugrađeni u ciljeve osnivanja Akademije, zahtijevaju prethodno kultiviranje svih struka znanja. Kritičko-vrijednosni eros vodi duh enciklopedizma – čuvanje i njegovanje znanja kao idealnog svijeta vrijednosti: »Funkcija je nauke da mnogolikost bitka prikaže u smisljenoj vezi«,⁴ i dalje: »Na svim područjima kulturnog rada razvija se idealna sfera, koja znači smisljeno jedinstvo njihovo«. ⁵ Kulturni program znanja, uzajamnost logike misli i logike čina isključuju puki scijentizam, a podrazumijevaju onaj program znanja kakav ga zaokružuje filozofija kao *ars artium*, omogućujući stvaranje naučnog kapitala. U tako shvaćenom duhu ujedinitelju dodiruju se prosvjetno obilježje filozofijskog nastojanja i kozmopolitski duh nauka i znanosti (nauka nema domovine, ali je ima učenjak).⁶

Kako se u realnosti filozofijskoga govora očituje nastojanje za iskonskim jedinstvom čovjeka i povijesti, a kako ga je moguće razumjeti Bazalinom zaokupljenošću spoznajno-teorijskom problematikom, aksiološkom i kulturno-filozofijskom orijentacijom njegova misaonog formiranja, moguće je dobiti pravu sliku kroz cjelinu njegovih akademskih, općeprosvjetnih govora, rasprava, filozofskih studija o najrazličitijim pitanjima književnosti, umjetnosti, nauke, kulturne politike, kao i u njegovim povijesnofilozofskim referencama. Razumijevanje onoga što sam Bazala naziva nastojanjem, suglasno osnovi njegova svjetonazora i životnoga osjećanja, nije moguće bez rekonstrukcije cjeline njegova opusa i svjetsko-povijesnoga obzora njegova mišljenja, kao pitanja o mogućnosti realiziranja zadaće filozofije u cjelini povijesti ljudskog mišljenja.

Čitanje Bazaline poruke danas u tom smislu valjat će poduzeti onako, kako on sam poduzima čitanje *misaonog nasljedja*: naime, *dijalogom* s ljudskom duhovnom

²Nastojanje, odnosno težnju definira *Filozofijski riječnik* (red. V. Filipović, II izd. Zagreb 1984) kao »opći naziv za doživljaje instinktivno-emotivno-voljnog karaktera za koje je karakteristično da su povezani sa zamišlju (predodžbom) nekog cilja. Ako je cilj dohvatljiv i jasno, razumski određen, govori se o racionalnoj težnji (...). Iako logička analiza težnje pokazuje njezino dvojstvo (težnja kao nagon-čuvstvo i težnja kao predočivanje cilja), u realnosti psihičkog života težnje su vrlo jedinstveni doživljaji; u njima se izražava iskonsko prajedinstvo osjećanja i predočivanja, čovjeka i svijeta«.

³Govor A. Bazale na sjednici JAZU, Ljetopis JAZU, 1941, sv. 53.

⁴Govor A. Bazale na sjednici JAZU, Ljetopis JAZU, 1934, sv. 46, s. 60.

⁵Ib.

⁶Ljetopis JAZU, 1941, sv. 53, s. 86.

poviješću kao cjelinom kulturnoga zbivanja epohe – ili, propitivanjem odnosa filozofijskog stvaralaštva i života, pitanja same svrhe, odnosno potrebe za filozofijom, kao sastavnog dijela života u zajednici.

Čitajući domaću i europsku misaonu baštinu, moralno-filozofijski (*Marulić*), ethosom ljudskog čina (*Massaryk, Komenski*), povijesno vrednujući, odabirući i sustavno prikazujući, tražeći osebnosti domaćih mislilaca kroz kontinuitet kulturnog rada i odzive, preko pitanja umjetnosti, politike, narodne kulture, religije i estetike (*A. Kačić-Miošić, J.J. Strossmayer, P. Preradović, F. Marković*, jugoslavenska misao i dr.), reflektira Bazala o povijesti ideja i njenim nosiocima. Kako trajnost pripada idejama »što pokreću ljude i narode« te kako one nisu »samo vizije povrh polja zambilnosti, već su žive sile razvitka«, ideje Bazala shvaća i tumači kao programe stvarnog djelovanja koji utječu na život.⁷ Vrijednost idejnih ciljeva u stvaranju zambilnosti/života postaje Bazali osnovom kulturne težnje naroda.

Kao povijesno određen tip mislioca, sudjeluje A. Bazala na povijesnoj sceni svoga vremena, usmjerujući snage na objedinjenje i upućivanje znanja, kao pretpostavke utemeljenja svega kulturno-filozofijskog djelovanja, kako kaže *Strossmayer*, »kadšto iz tajnih i nedokučivih, ali uvijek iz svetih i pravednih svrha«.⁸ Reálnost je u to vrijeme istoznačnica opće krize, previranja, vanjskih i unutrašnjih političkih zbivanja, socijalnih i kulturnih neprilika: »tolika uskomešanost, tolika razbijenost stare učmalosti i ustajalosti; i promjene vlada, pozicija, generacija, s preobrazbama ljudi, nazora, vidika, uvjeta«⁹ i ponajviše, težnja stvaranja novog društva.

U pluralizmu idejnih strujanja, pogleda i koncepcija, društveno-političkih, estetskih, književnih, individualizma i kolektivizma, nacionalizma i kozmopolitizma, racionalizma i spiritualizma, pozitivizma i idealizma, konačno pristajanja uz tradicionalno, odnosno novo, između »starih« i »mladih«,¹⁰ izražena je otvoreno i »potreba za filozofijom naše povijesti«, gotovo program ostvarenja etičkih i kulturnih ideala đaka *Massarykove* idejne baštine, kroz djelovanje kulturno-prosvjetnih, naučnih i umjetničkih institucija kao izraza općega nastojanja za univerzalizam kulture, njenu otvorenost i opću demokratizaciju.

To je realno podneblje u kojemu se formira Bazalin filozofijski *eros*, njegov fih-teanski doživljaj filozofije u funkciji života spram onih vrednota kojima je život moguće privesti njegovu smislenu središtu. U vrijeme temeljnoga dvojstva duhovne kulture koja se iskazuje dilematičnošću individualizam-historizam, javlja se Bazala s obzora modernoga svijeta, s pozicija opravdanja potrebe *univerzalne* filozofijske *kommunikacije* s poviješću filozofije, ne samo kao sabirnice misli i interpretativnih

⁷ Govor A.B. na Strossmayerovu danu nauke i umjetnosti, Ljetopis JAZU, 1937, sv. 49, s. 158.

⁸ J.J. Strossmayer, Govor prilikom otvorenja galerije slika, u: *J.J. Strossmayer, F. Rački*, Politički spisi, Zagreb 1971, s. 227.

⁹ *M. Marjanović*, Nova književnost, PSHK, knj. 71, Hrvatska Moderna, Zagreb 1975, s. 316.

¹⁰ U već spomenutom djelu Z. Posavca (v. bilj. 86), ispravno je uočeno kako je »neprikladna u kulturnopovijesnom pogledu – bila i ostala – podjela generacija moderne na tzv. »stare« i »mlade«, za što autor navodi niz instruktivnih primjera (s. 192, op. cit.).

uzoraka nego sve izraženije svijesti o povijesnoj razvojnosti duhovnih pojava i u tom okviru kulture, posebice pak filozofijske. Bazala je svjestan kako je individualizirana kultura čovječanstva, kako je utjelovljuje kultura naroda, jedina šansa njegova razvoja jer, nastavlja u svojoj polemici »Moderni i narodna književnost« (1904), »svaki je narod kulturan utoliko ukoliko utječe na razvoj opće kulture ljudske«. Ovim shvaćanjem Bazala naslućuje šansu jedinstvenosti kulture kako će je kao tezu i osnovu velikog projekta na enciklopediji razraditi *M. Krleža*, kad ističe »samosvojnost jugoslavenske kulturne cjeline« i »jedinstvene kulturnohistorijske prošlosti našeg reljefa« koju obznanjuje i svijetu, Izložbom srednjovjekovne umjetnosti naroda Jugoslavije.¹¹

Ranih, 1918-tih godina, Bazala se protivi ideji izdavanja velike enciklopedije i izražava sumnju u snagu onih koji bi ovu ideju imali provesti u djelo, sumnju u njenu kulturnu i obrazovnu važnost s obzirom na duh vremena, prilike i stanje kulture, samih korisnika kojih je malo i koji su pretežno nepismeni:

Izdati danas veliku enciklopediju značilo bi izdati je, da drijema u hladovini javnih knjižnica ili da služi dekoracijom u salonima, a prema općem kulturnom stanju napose prema užasu analfabetizma i neobrazovanosti bila bi očito najčudniji kontrast.¹²

Smatrajući uporabnijom i svrsishodnijom malu enciklopediju, u četiri do pet svezaka, koja bi odgovarala potrebama i bila pomagalo i putokaz, više no rasuto znanje i zadovoljenje znatiželje, Bazala zaključuje:

No što će putokazi onome, koji ni utrlih puteva nema?¹³

Premda će i sam kasnije postati jednim od urednika i suradnika *Hrvatske enciklopedije*, trebat će vremena za stvaranje realnih uvjeta, materijalnih i društvenih, koji će pogodovati projektu izdavanja enciklopedija. Svjestan još činjenice da nam je »hod tih i nečujan«, Miroslav će Krleža, okupivši ekipu vrsnih stručnjaka i znanstvenika, ponijeti velik zadatak izdavanja enciklopedije, svjestan svrhe i zadatka koje jedna takva sinteza činjenica stvaralačke građe u sebi sadrži, kloneći se »kulta romantičarskih fraza« i mitova, kritički i znanstveno valorizirajući našu prošlost, »imajući u vidu da pojmovi narodnosti i civilizacije nijesu nikakve idealističke konstante, niti da su naši narodi kabinetski fantomi, koji traju nepromijenjeno kao metafizičke formule«.¹⁴

Bazala već skreće pažnju na individualnosti i razlike u povijesti filozofskog nastojanja; kao cjelina znanja, filozofija postaje faktorom integracije i humanizacije, piše Bazala 1936. godine.¹⁵ Filozofsko, kao i umjetničko, življenje osigurava najviše

¹¹ Usp. S. Lasić, *Krleža, Kronologija života i rada*, Zagreb 1982.

¹² A. Bazala, *O enciklopediji znanja i umijeća*, Hrvatska njiva, 1918, 13.

¹³ *Ib.*

¹⁴ *M. Krleža, Svrha i smisao enciklopedije*, 99 varijacija, Beograd 1972, s. 77.

¹⁵ A. Bazala, *O filozofijskoj težnji u duhovnom životu Hrvatske od pada apsolutizma ovamo, p.o. »Obzor«*, 1936.

ciljeve duha, a umjetnost i znanost postaju korelativima filozofijske istine. Filozofi kao službenici čovječanstva za Bazalu i filozofe kulture, jednako kao i pisci, tajnici duha (za jednog *Borgesa* i ethos postmoderne),¹⁶ možemo reći rade na istomu, tragajući za zagubljenim vrednotama i krećući se u labirintu, tragaju za zagubljenim jedinstvom čovjeka, svijeta i prirode: »Povijest ljudske misli predstavlja niz pokušaja da se izade iz labirinta svijeta i života.«¹⁷ U tom prostranstvu velike zajedničke duhovne kulture ima mjesta i za ona nastojanja koja, premda nisu značajna za *veliki kulturni svijet* (A.B.), »mnogo odlučuju u životu i duševnom pokretu pojedinih slavenskih naroda.«¹⁸ Dopustimo usporedbu: *K.Š. Dalški* ističe kulturna nastojanja u čuvanju vlastite biti čovjeka i autohtonih kulturnih elemenata, bez precjenjivanja i nekritičkih laski, kad, govoreći o Hrvatskom salonu, kaže:

Mene najviše raduje kad vidim da ste moderni, da razumijete svoje vrijeme i hrvatsku umjetnost postavljate u isti red s umjetnosti svega kulturnoga svijeta. Na taj način najljepše služite samoj umjetnosti i najbolje koristite svojoj domovini, svome narodu i njegovim kulturnim težnjama.¹⁹

Ideja *istinske filozofije* nije stvar škole, ili raspravljanje grupe učenih; ta je ideja suodnosna ideji života, u Bazalinu shvaćanju: »Život ima smisla kao *stvaranje zazbiljnosti*« – iz ove središnje Bazaline koncepcije, na tragu *Euckena* koji je izmirio opreke individualizma, formalizma, socijalne etike i poimanja života ljudskog koji se ne odvija ni na jednoj gotovoj pozornici, jednako tako i *Diltheyeve Lebensphilosophie*, rasvjetljuje se pojam humaniteta i ideje filozofije koja ima biti voditeljicom humanijem svijetu. Stoga je Bazali bio stran čisti pragmatizam, jednako kao i radikalni nihilizam, kao i čisti racionalizam – pa je u filozofiji života, koja duguje psihologizmu, subjektivizmu i esteticizmu, našao izlaz iz znanstvenog pozitivizma. *Zazbiljnost* je na kraju puta, a filozofija je konstantno usmjerenje zahvaćanju biti. Njegovo filozofsko osvajanje svijeta u rodstvu je i s intelektualnim aristokratizmom, ali i protežnost na sve vidove ljudskog angažmana, pa se očituje i u pravu, umjetnosti, religiji, jer osvjetljava život čovjeka, kao njegova kvintesencija.²⁰ Filozofijsko nastojanje nadilazi diskurzivnost mišljenja, ono jest iskonska težnja ljudskog duha samog. Smisao života kao nastojanje postaje zadaćom kulturnog subjekta – i tu je dominantna uloga znanja i obrazovanja. Filozofijsko nastojanje (= izvorište filozofiranja) razlikuje Bazala od filozofije. Poput umjetnika, i filozof, *unutarnjim kontaktom* (A.B.), doživljajem, poetičkim, tvoračkim činom, umijećem gledanja (prema teoriji *Einfühlunga*) nalazi put do ispunjenja vlastite biti: »izvorište filozofijske misli u vjerskim je, moralnim i umjetničkim doživljajima i nju jednako stvaraju pjesnici, vjerski reformatori, socijalni pokretači. a ne samo učenjaci. Ona nije samo kvinte-

¹⁶ Usp. V. Žmegač, *Povijesna poetika romana*, Zagreb 1987, pogl. Provizorij sadašnjice: obrisi postmoderne, s. 394-417.

¹⁷ A. Bazala, *Svijet i život u perspektivi fizikalnoga racionalizma*. 300 godišnjica rođenja Baruha Spinoze, RAD JAZU, 1933, knj. 245, s. 201.

¹⁸ Iz *Predgovora Povijesti filozofije A. Bazale*, sv. III, Zagreb 1932.

¹⁹ V. *Hrvatska moderna*, PSHK, knj. 71, Zagreb 1975., s. 215

²⁰ A. Bazala, Pod vidom ideja, *Revija za filozofiju i psihologiju*, 1927, 1.

sencija znanja nego je koncentrirani izraz čitavoga iskustva²¹. Filozofijska težnja jest naučna, no ne može se naučiti, kao što ni umjetnik ne može naučiti stvarati.

Kao što je bez upućivanja na prave temelje svako kulturno djelovanje vještina, a ne pravo stvaranje, i filozofija, ukoliko se ne odnosi spram cjeline znanja, kulture i života, misli i čina, postaje značajkom opisničara misli, ne mislioca. Životni osjećaj, nerazdvojan of filozofskog nazora i kritički duh bez kojeg je filozofsko bavljenje nonsens, koji daje orijentaciju kulturnom životu, logika misli i logika čina, čini jednu »oblikovnu silu koja kulturi naroda, izraženoj u objektivnim tvorbama umjetnosti i nauke, u društvenim i političkim odnošajima podaje osobit, karakterističan izgled«. ²² Ovime Bazalino filozofijsko nastojanje prelazi okvire programatskog i isključivo prosvjetiteljske dimenzije: kao oblik i sadržaj duhovnog sveživota, in sensu cosmico, ono ima univerzalno značenje, gotovo planetarno.

Kao predsjednik ustanove za najviše ciljeve duha, Bazala u svojim mnogim govorima u Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti ističe misiju koju vrši JAZU i značenje umjetnosti i znanosti za život naroda. Afirmirajući duhovnu i kulturnu emancipaciju i pozdravljajući Strossmayerove napore da Zagreb stekne ugled jugoslavenske Firenze, Bazala se protivi univerzitetskoj filozofiji, sam je predavajući, i zalaže se za mogućnosti organiziranja slobodnog razvoja znanosti, nagrađivanja znanstvenog rada i za autonomiju Sveučilišta. U tom okviru upozorava Bazala na značenje koje za našu sredinu i njenu otvorenost svjetskom dijalogu imaju izdavanje Hrvatske enciklopedije, hrvatske bibliografije i hrvatskog biografskog rječnika. ²³ Motive i razloge, naime, zbog kojih je pokrenuta Hrvatska enciklopedija, 1938. godine, u pet svezaka, Bazala u svemu podržava iz vlastitog filozofskog uvjerenja o samobitnosti naroda i shvaćanja nacionalne filozofije. Ti su motivi, naime, kako se iz ogleđnog arka Enciklopedije pokazuje, »prikazati vlastiti udio u sveopćem kulturnom stvaranju« i »utrti puteve kulturne budućnosti«, »čuvanje narodnih duhovnih osobina«. Ovima pridodani naučni i jezični razlozi trebali su biti garancijom uspješnosti izdavačkog pothvata enciklopedije općega znanja koja bi obuhvatila uredničkim naumom sve znanstvene discipline, sve narode i sve zemlje, namijenjena kako ljubiteljima znanja, tako i stručnjacima.

Filozofska misao A. Bazale u okviru njegovog shvaćanja kulture naroda i objektivnih tvorbi znanosti postaje fragment ljudskosti, preduvjet organizacije sreće, a kulturna politika nije tek politika slučaja. ²⁴ Kulturna svijest jedina može biti regulatorom društvenih prilika, ne pridodatak životu, nego treba da ga prožima, pa konačno nosioci kulturne politike jesu i uvijek moraju biti stvaraoci sami.

Filozofijsko nastojanje u Bazale poprira dignitet historijskog, bez obzira međutim na sam ishod. I u toj duhovnoj avanturi kulturnog bića kao povijesnog (sadašnjost neizgubiva u prošlosti, prošlost sadržana u sadašnjosti), po toj svojoj životnoj snazi, omogućena je nastojana cjelina spoznaje:

²¹ A. Bazala, *Svijet i život u perspektivi fizikalnoga racionalizma*, op. cit.

²² A. Bazala, *Filozofijski portret Franje Markovića*, RAD JAZU, knj. 224.

²³ *Govor A. Bazale u JAZU*, 1938, v. »Obzor« 1938, br. 141; 1922, br. 350.

²⁴ A. Bazala, *O kulturnoj politici*, Hrvatska njiva, 1918, 32.

Kad bi čovjek, u toj vječnoj težnji došao na kraj da ubere plod saznanja dobra i zla, onda ne bi imao više što da radi. Onda bi mu bilo i – umrijeti. Ali mi smo »prognanici iz raja«, da možemo raditi, a po tom i živjeti za vječnost.²⁵

Gospodstvo uma i njegove aporije – razumska kultura, izvanjska obrazovanost traže cjelinu znanja, studium sapientiae tek kao pomagalo stvarnog posla filozofa, koji je upravljen općoj dobrobiti čovječanstva, nije dokona igra filozofskog pisca naprosto, nego jest filozofsko činjenje u ime izgradnje kulturnoga kozmosa, radeći na preobražaju svijeta. U tijesnoj vezi filozofije i života, kako Bazala sagledava *globus omni humanus*, sustižu se i pomiruju eros i logos, dionizijsko i apolinijsko, ideja i život, doživljaj i misao. Planetarizam Bazalina filozofskog nastojanja, vođen vizijom oduhovljena ljudskoga društva, *čovjeka kao dijela svjetskog kućanstva*²⁶ predstavlja nastojanje oko ozbiljenja ideje humaniteta, odaje autora univerzalne, enciklopedijske kulture, koja dolazi svagda na kraju, i tek po svojoj zavičajnosti misli može dospjeti do priželjkivana jedinstva riječi i djela, čina sumjerna misli, djela i djelovanja, filozofije ne kao nauke za život, nego žive filozofije.

Filozofijsko je nastojanje svagda primjereno epohi, i svaki ga naraštaj za sebe kao *Kunst der Möglichen* prepoznaje. Mogućnost bez obzira na ishod, prema Bazali, dijalog, mogućnost i ostati pred vratima. Uvijek možemo pitati o kraju puta. Silna energija, silno nastojanje iza kojeg stoji cijela osoba. Upravo ta osobnost i djelo kao pokriće nastojanju, razlogom jest poduzetog dijaloga na tragu potrebe, štoviše moralne obveze istraživanja hrvatske filozofske baštine – i u tom okviru i opus A. Bazale, čemu u prilog idu i riječi njegova sljedbenika na katedri za filozofiju Filozofskog fakulteta, *Vladimira Filipovića*:

Istraživači kulturne povijesti hrvatskoga naroda trebat će uložiti još mnogo truda da otkriju sve povezanosti mnogostrukog Bazalinog stvaralaštva s pojedinim područjima kulturnoga i političkog razvoja polustoljetne naše povijesti.²⁷

²⁵ A. Bazala, *Filozofijski portret F. Markovića*, op. cit.

²⁶ A. Bazala, *Massaryk-mislilac, Ljetopis JAZU*, 1934, sv. 46.

²⁷ V. Filipović, *Filozofska misao Alberta Bazale. Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 1978, 7-8. s. 23.

FILOZOFIJSKO NASTOJANJE ALBERTA BAZALE
LJ. SCHIFFLER

Sažetak

Cjelokupno Bazalino *djelo i djelovanje*, na području filozofije, književnosti i prosvjete, povijesnofilozofijski je moguće postaviti i razmotriti kao vid i refleks *filozofijskog nastojanja*. U toj, po našem mišljenju, središnjoj kategoriji, koncentrirana je Bazalina spoznajnoteorijska, aksiološka i kulturno-filozofijska spekulacija, njegova shvaćanja o umjetnosti, znanosti, književnosti, kulturnoj politici i religiji.

Filozofijsko nastojanje, kako ga poima Bazala, različito je od filozofije, ono jest izvor filozofiranja i iskonska težnja samog ljudskoga duha. Ono je u funkciji života i izraz je cjelokupnoga iskustva. Konačno, istovjetno je životnom osjećaju. Zaokupljen prije svega pitanjem mogućnosti realizacije zadaće filozofije u povijesti ljudskog mišljenja, Bazala je filozofijsko nastojanje izraz duhovnog bića čovjeka, i kao takvo, faktor integracije i humanizacije, pogađajući samu bit ideje istinske filozofije i čovjeka kao kulturno-povijesnog bića. Konačno, u toj se centralnoj Bazalinoj koncepciji pomiruju eros i logos, apolonijsko i dionizijsko, doživljaj i misao, ono se očituje u umjetnosti jednako kao i u pravu ili religiji, postajući, njegovim terminima, duhovni sveživot, točnije njegov oblik i sadržaj.

ALBERT BAZALA'S PHILOSOPHICAL WORK

Abstract

Bazala's entire work and activity in the fields of philosophy, literature and education can be viewed, from the historico-philosophical perspective, as a reflection of his philosophical effort. This is the central category in our opinion, containing as it does all of Bazala's cognitive-theoretical, axiological and cultural-philosophical speculations, as well as his views on art, science, literature, cultural policy, and religion.

Philosophical effort as understood by Bazala differs from philosophy in that it is the source of philosophizing and a primordial tendency of the human mind. Philosophizing is in the function of life and an expression of overall experience. Indeed, it is identical with the feeling of life. Preoccupied with the question of the possibility of the realization of the tasks of philosophy in the history of the human thought, Bazala regarded philosophical effort as an expression of Man's spirituality and, as such, a factor of integration and humanization, reaching to the very core of the idea of true philosophy and of Man as a cultural and historical being. Finally, this central idea inspiring Bazala's work reconciles in itself the *eros* and the *logos*, the Apollonian and the Dionysian element, experience and thought; it applies equally to art and law, or religion, becoming their concept, a universal intellectual force, and the form and content of life.